

ШІНКЬО ТА ШІНКЬО-ШЬОСЕЦУ В ЛІТЕРАТУРНІЙ ДИСКУСІЇ 20-Х РОКІВ ДОБИ КІНДАЙ

У статті простежено літературно-критичну дискусію щодо терміна шінкьо-шьосецу та розглянуто чинники, які у 20-ті р. ХХ ст. зумовили виникнення жанру японської сповідально-біографічної літератури «про стан душі».

Ключові слова: автобіографічні твори, ватакуші-шьосецу, шінкьо-шьосецу, гармонійний тип чьова-гата, руйнівний тип хамецу-гата.

Література доби *кіндай* у період змін японського суспільства після реформ Мейджі (1868 р.) шукала нових підходів до вирішення проблем людини в новому для неї суспільстві. Поширена на той час «популярна белетристика» (*цудзоку-шьосецу*), яка змальовувала явища тогочасного суспільства, а саме – любовні пригоди, проблеми батьків і дітей тощо, та автобіографічні *шьосецу*¹ (*джіден-шьосецу*), які описували подробиці приватного життя автора, не могли допомогти у розв’язанні конфліктів у взаєминах між індивідом і суспільством. На основі так званого японського натуралізму *шідзенишюгі* (自然主義) та європейської реалістичної літератури почали формуватися модерністські течії. Одним із варіантів японської реалістичної літератури став сповідально-автобіографічний жанр *ватакуші-шьосецу*², у творах якого оформився перехід від опису подій повсякденного життя до висловлення думок та ідей автора. Переважна більшість японських дослідників вважає, що жанр *ватакуші-шьосецу* виник як автентична тенденція розвитку японської літератури, викликана історичними умовами та потребою письменників до само висловлення.

В початковий період виникнення жанру в літературних колах використовувались різні терміни щодо нових сповідально-автобіографічних творів. Зокрема, у словнику літературознавчих термінів японської літератури [4, с. 1338-1341] зазначається, що згідно з дослідженнями японських літературознавців Окадзавара Масао (小笠原克, 1931-1999) та Еномото Такаші (榎本隆司, сучасний дослідник японської літератури) першими випадками вживання терміну для нового жанру були назви: «так званий *ші-шьосецу*» (所謂「私小説」), «*я*»-шьосецу (私は小説), *ватакуші-шьосецу* («私」小説), що з’явилися у період з 1920 по 1921 рік. Акутагава Рюноске (芥川龍之介, 1892-1927) відзначав виникнення *модеру-шьосецу*, в основі яких був власний досвід, «*я*» автора. Ямагава Кікуе (山川菊榮, 1890-1980) навіть іронічно називав твори *оре-шьосецу* (俺小説).

¹ *Шьосецу* – за японською літературною традицією до жанру *шьосецу* включають прозові літературні твори, термін може бути перекладений як «роман», «повість», «оповідання».

² *Ватакуші-шьосецу* (чи *ші-шьосецу*, 「私小説」) – жанр его-белетристики, «повісті про себе», *ватакуші* (або *ші*) у перекладі - «я»; термін почали вживати в японській літературній критиці на початку 20-х років ХХ ст. щодо літературних творів, в яких автор змальовував подробиці власного повсякденного життя.

Основні риси жанру, що став новим явищем у японській літературі, склалися у творчості письменників гуманістично-ідеалістичного спрямування «Шіракаба»³, які почали висловлювати думки тогочасної еліти вже не у формі автобіографічних *джіден-шьосецу*, а у формі *ватакуші-шьосецу*. З розвитком жанру методи, які використовували письменники, змінювались та виникли нові терміни *шінкьо-шьосецу*⁴ та *хонкаку-шьосецу* (справжні шьосецу).

Літературний термін *шінкьо-шьосецу* у японському літературознавстві почав вживатись у 20-х рр. ХХ ст. і має різні тлумачення. Наприклад, енциклопедія Майпедія дає таке визначення *шінкьо-шьосецу*: «Літературознавчий термін. Різновид жанру *ватакуші-шьосецу*, бере початок у літературі натуралізму, вважається літературою подолання кризи. Письменники спілки «Шіракаба» прагнули знайти східний шлях самовдосконалення у творах *шінкьо-шьосецу*. Існує думка, що *ватакуші-шьосецу* це література періоду розвитку натуралізму, темами якої були реальні події життя автора. Автори *шінкьо-шьосецу* сподівались, що саме особистісне зростання призведе до досягнення соціальної гармонії у майбутньому в період посилення настроїв антипатії до соціальної системи, яка гнобила особистість та відносила помилки до неправильного стилю життя. Творам характерні абстрактні форми вираження настроїв і почуттів автора, особистість якого не оточена реальними соціальними умовами» [9]. Словник Дайджісен дає таке визначення *шінкьо-шьосецу*: «Це *шьосецу*, де автор у гармонійній манері змальовує власний стан душі та почуття, викликані речами, з якими він стикається у повсякденному житті» [8]. Словник Дайджірін дає наступне визначення *шінкьо-шьосецу*: «Різновид жанру *ватакуші-шьосецу*. Намагається дослідити світ естетичного споглядання шляхом зображення почуттів та стану душі автора» [7].

В усіх вищенаведених словниках прикладами типових творів жанру наводять *шінкьо-шьосецу* Шіга Наоя (1883-1971) «У Кіносакі» (志賀直哉. 「城の崎にて」, 1917) та Одзакі Кадзуо (1899-1983) «Різні комахи» (尾崎一雄. 「虫のいろいろ」, 1948).

Критичний дискурс навколо японської сповідально-біографічної літератури розпочався в Японії в кінці доби Тайшьоу статтях Накамура Мурао (1886-1941) ««Істинні шьосецу» і «шінкьо-шьосецу»» (中村武羅夫. 「本格小説と心境小説と」, 1924) та Куме Масао (1891-1952) у статті ««Я» – шьосецу і шьосецу -про-«внутрішній світ»», 久米正雄. 「『私』小説と『心境』小説」, 1925). З того часу за бездіяльність та надмірну увагу техніці й майстерності проявлення власних почуттів автором у творі, *шінкьо-шьосецу* постійно зазнавали критики, проте згодом *шінкьо*

³ «Шіракаба» (「白樺」 – «Біла береза») спілка гуманістично-ідеалістичного спрямування (「人道主義・理想主義」), відіграла суттєву роль в літературному житті Японії. Її представниками були переважно молоді заможні аристократи, зокрема Арісіма Такео (1878-1923), Мусянокодзі Санаецу (1885-1976), Сіга Наоя (1883-1971) та інші.

⁴ *Шінкьо-шьосецу* (「心境小説」, досл. *шінкьо* – «внутрішній світ, стан душі») – типологічно споріднений із *ватакуші-шьосецу* прозовий жанр про стан душі, душевні переживання та почуття автора.

сформувалось у провідну специфічну концепцію японської літератури, головним принципом якої стало вдосконалення шінкьо.

Шінкьо (心境) у перекладі з японської мови означає «душевний стан, умонастрій, психічний стан душі». Також існує вислів *шінкьо о катару* (心境を語る), тобто «висловити умонастрій, відкрити серце».

На початку ХХ ст. *шінкьо-шьосецу* був майже синонімом до *ватакуші-шьосецу*, і терміни вживалися паралельно (у сучасному японському літературознавстві також не існує чіткої межі між цими поняттями, але й тенденції до повного ототожнення також не спостерігається), проте за класифікацією, яку запропонував Іто Сей (1905-1969) у статті «Різні форми ідей у сучасній Японії» (伊藤整. 「近代日本の発想の諸形式」, 1953) та Хірано Кен (1907-1978) у роботі «Антонимія шішьосецу» (平野謙. 「私小説の二律背反」, 1951), для виокремлення *шінкьо-шьосецу* з-поміж творів *ватакуші-шьосецу* до жанру *шінкьо-шьосецу* слід відносити літературні твори гармонійного типу (*чова-тата*), метою яких є самореалізація і досягнення гармонії автором, а до *ватакуші-шьосецу* слід відносити літературні твори руйнівного типу (*хамецу-тата*).

На два типи *шьосецу* – *хонкаку-шьосецу* та *шінкьо-шьосецу* – у статті «“Істинні шьосецу” і “шінкьо-шьосецу”» вказав Накамура Мурао. До першого типу він відніс твори, написані від третьої особи, у яких дійсність змальована об’єктивно. Ці твори в образах головних героїв демонструють ставлення письменника до життя і особистість автора не є важливою. Як найкращий приклад *хонкаку-шьосецу* Накамура Мурао навів роман «Анна Кареніна» Толстого, твори Тургенєва, Чехова та інші твори російської літератури, проте зазначив, що не зміг знайти жодного прикладу *шінкьо-шьосецу* серед творів зарубіжної літератури. Автор статті об’єктивні *хонкаку-шьосецу* протиставив суб’єктивним, написаним переважно від першої особи, тобто творам *шінкьо-шьосецу*. «Щиру розповідь автора про почуття та стан душі» Накамура Мурао назвав *шінкьо-шьосецу*. Він відзначив, що темою виступає обмежене в реальності життя письменника, який безпосередньо висловлює свої настрої та почуття і фокусується виключно на власній особистості та додав, що у цих творах «важливо не те, що написано, а той, хто написав». Накамура Мурао критикував тенденцію японської літератури до сповідального жанру, який концентрується на почуттях і думках автора та цим віддаляється від реальності, але розглядав її як автентичну властивість японської літератури періоду кризи, як моду на «порух душі». Автор зосередив увагу на бракові чіткого визначення та досліджень жанру: «не існує чітких вимог до *шьосецу*. Отже, не існує критеріїв оцінювання» [5, с. 144]. Проте він уважав, що почуття, які викликає *шінкьо-шьосецу*, є не достатнім фактором для того, щоб підносити твори про стан душі. «Я поважаю ці твори, але не можу припустити їх зверхності. Якщо дивитися на *шьосецу* з позицій моїх вимог до літератури, то вони повинні приносити задоволення. Частково вони надають радість, проте не можуть принести повного задоволення. Неможливо розглядати *шьосецу* крізь окремо визначену концепцію» [5, с. 143].

Куме Масао у статті «“Я”-шьосецу і шьосецу-про-“внутрішній світ”» зазначив, що він вжив поняття «Я-шьосецу» не як переклад німецького «Ichroman», у якому головний герой називає себе Ich (тобто «я»), а використав термін щодо автобіографічного

літературного твору, де письменник безпосередньо виказує власне «я». Куме Масао не виокремлював *ватакуші-шьосецу* та *шінкьо-шьосецу* як два окремих жанри, а протиставив їх *хонкаку-шьосецу*, які, на думку Куме, є вигаданими творами популярної белетристики. Автор статті наголосив на тому, що «єго» письменника є поштовхом та основою художньої творчості, таким чином, істинність літератури для Куме полягала у мірі виявлення власного «я» письменника, щирості та майстерності проявлення в тексті його індивідуальності, тобто «шінкьо». Куме назвав жанр *ватакуші-шьосецу* основою, провідним шляхом і сутністю літературного мистецтва.

Також не розділяв на окремі жанри *шінкьо-шьосецу* та *ватакуші-шьосецу* Уно Коджі (宇野浩二, 1891-1961). У *шьосецу* «Історія про солодкий світ» (「甘き世の話」, 1920) він не дав назви жанру, проте критикував появу літературних творів, генерії яких висловлювали думки самого автора та описували події його життя. У статті «Мій погляд на ші-шьосецу» (「『私小説』私見」, 1925) Уно Коджі писав: «“ші-шьосецу” – це те саме, що Накамура Мурао називає “шінкьо-шьосецу”» [2, с. 420]. Автор уважав *ші-шьосецу* передумовою виникнення жанру *шінкьо-шьосецу*. Попри поширену в ті часи як своєрідну жанрову ознаку, нарацію від першої особи, Уно Коджі помітив у творах *ші-шьосецу* письменників «Шіракаба» заміщення займенника *ваташі* «я» (私) в оповіді займенником *джібун* «сам» (自分) та дійшов висновку, що ані *ші-шьосецу*, ані *шінкьо-шьосецу* не обмежені прийомом висловлення думок від першої особи. Автор назвав *шінкьо-шьосецу* суб'єктивними, «не схожими на шьосецу» (小説らしくない) та протиставив їм об'єктивні *хонкаку-шьосецу*, «тобто такі, якими і належить бути шьосецу» (小説らしい). Тенденцію до поширення *шінкьо-шьосецу* він пояснив специфічною особливістю японської літературної традиції, завдяки якій ліричність та велика увага до почуттів і стану душі, зокрема у поезії *хайкай*, завжди була і залишається провідним художнім прийомом. На думку автора, для японців природно висловлювати своє «я», тобто своє *шінкьо* з глибини власної душі. У єдності з традиційними японськими літературними формами та прийомами, де на перше місце виходять емоційність і щирість, розглядав *ші-шьосецу* Іто Сей у статті «Метод шьосецу» (「小説の方法」, 1948) і протиставляв її західному роману, стверджуючи, що філософія широко висловлених думок автора становить цінність *шьосецу*, і тому важливіша за структуру твору.

Наведені вище диспути серед письменників щодо літературних термінів *шінкьо-шьосецу* та *ватакуші-шьосецу* вельсь навколо позиції дійсного автора твору (соціально активної чи асоціальної) у його ставленні до навколишнього світу, а не з позицій художніх методів та літературних прийомів жанру. «Висловлене» письменником *шінкьо* у властивому кожному окремому письменнику стилі та майстерність його проявлення почали розглядали як сутність *ватакуші-шьосецу*.

Кобаяші Хідео та Накамура Мурао вважали, що японська натуралістична література *шідзениюгі*, яка могла б відповісти на питання, як потрібно жити та яким чином змінити себе в нових умовах, дала поштовх до висловлювання письменниками власного досвіду. В умовах загострення суспільно-політичної та економічної кризи доби *кіндай* спроби втекти від почуття кризи, пошуки врятування від «відчуття провини» посилили тенденції до самоаналізу у *ватакуші-шьосецу*. Конфлікт між індивідом і

тогочасним суспільством у творах *ватакуші-шьосецу* та *шінкьо-шьосецу* зображався не з позиції широко поширеного соціального явища, а з позиції свідомості окремої людини в стані конфлікту.

Таким чином, спроби натуралістичної літератури спрямувати думки в реальний світ, тобто дослідити причини і умови виникнення конфлікту, а також можливості та варіанти його розв'язання були забуті; *шінкьо* став своєрідним модусом єднання письменників в складний період суспільної кризи, психоаналітичним методом для досягнення стану гармонії шляхом «проговорення власного травматичного досвіду» в літературному творі. Проте відвертий опис подій приватного життя та почуттів у літературних творах міг порушити гармонію родини, метод самовикриття від щиро-го безпосереднього виказування життєвого досвіду у *ватакуші-шьосецу* змінився до більш абстрактного висловлення почуттів внутрішнього світу автора в образах природи, тварин тощо у *шінкьо-шьосецу*. Вираження цього, «прихованого» у формі *шінкьо* власного досвіду, стало головною метою для письменників, які заглибилися в аналіз людської душі та буденні проблеми нового часу поза рамками широкого соціального середовища. Таким чином, у *шінкьо-шьосецу* вони створювали образ гармонійної людини в ніби-то зупиненому історичному часі та мали можливість без втечі від самого себе вести врівноважене життя за своєю логікою в колі сім'ї та друзів. Письменники, які завдяки висловленому *шінкьо*, досягали стану гармонії, переставали писати. Найкращим прикладом втілення *шінкьо* у літературній формі вважаються *шінкьо-шьосецу* Шіга Наоя.

Попри спроби класифікувати і теоретично осмислити *шінкьо-шьосецу* як літературний феномен 20-х р. ХХ ст., досі не існує чіткого визначення терміна через неоднорідність творів та різні погляди письменників і літературних критиків щодо *ватакуші-шьосецу* та *шінкьо-шьосецу*. Жанр *шінкьо-шьосецу* зазнавав критики за відхід від подій реального світу і заглиблення авторів у власну свідомість з метою самоаналізу. Проте, попри критику, прийом самовикриття *шінкьо* став провідною специфічною концепцією японської літератури, який продовжив японську автентичну традицію щоденникової літератури *ніккі*, есеїстичної літератури *дзуйхіцу* та традицію висловлення почуттів і думок поезії *хайкай*. За думкою багатьох японських критиків, істинність *шінкьо-шьосецу* полягає у мірі та майстерності висловлення індивідуального «я» автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 伊藤整. 近代日本の発想の諸形式 / 井上靖 // 昭和文学全集11 – 東京: 小学館, 1988. – 頁 963 – 989.
2. 宇野浩二. 「私小説」私見 / 田中保隆 // 日本近代文学大系58. 近代評論集 2. – 東京: 角川書店, 1972. – 頁420 – 428.
3. 久米正雄. 私小説と心境小説 / 平野謙、小田切秀雄、山本健吉篇 // 現代日本文学論争史. 上巻. – 東京: 未来者, 2006. – 頁163 – 172.
4. 新潮日本文学辞典. 磯田光一 [ほか] 編 – 東京: 新潮社, 1988. – 頁1338– 1343
5. 中村武羅夫. 本格小説と心境小説と / 平野謙、小田切秀雄、山本健吉篇 // 現代日本文学論争史. 上巻. – 東京: 未来者, 2006. – 頁139 – 145.

6. 平野謙. 私小説の二律背反 /村松剛 [ほか]編 // 昭和批評大系 第3巻 昭和20年代. – 東京: 番町書房, 1978. –頁288– 305
7. 心境小説//大辞林.東京 :三省堂[Электронний ресурс] – режим доступу до словника:<http://kotobank.jp/word/%E5%BF%83%E5%A2%83%E5%B0%8F%E8%AA%AC>. Назва з екрану. Дата звернення 15.03.2018.
8. 心境小説//デジタル大辞泉.東京: 小学館[Электронний ресурс] – режим доступу до словника: <https://kotobank.jp/word/%E5%BF%83%E5%A2%83%E5%B0%8F%E8%AA%AC-81490>. Назва з екрану. Дата звернення 15.03.2018.
9. 心境小説//百科事典マイペディア. 三省堂[Электронний ресурс] – режим доступу до словника: <http://kotobank.jp/word/%E5%BF%83%E5%A2%83%E5%B0%8F%E8%AA%AC>. Назва з екрану. Дата звернення 15.03.2018.
10. 心境小説//日本大百科全書. 巻次12. 東京 : 小学館, 1996 –頁481

Стаття надійшла до редакції 31.03.2018

T. Vestel',
Київ

СИНКЬО И СИНКЬО-СЬОСЕЦУ В ЛИТЕРАТУРНОЙ ДИСКУССИИ 20-Х ГОДОВ ЭПОХИ КИНДАЙ

В статье рассмотрена литературно-критическая дискуссия относительно термина синкьо-сьосецу и рассмотрены факторы, которые в 20-е гг. XX в. обусловили возникновение жанра японской исповедально-биографической литературы «про состояние души».

Ключевые слова: автобиографические произведения, ватакуси-сьосецу, синкьо-сьосецу, гармоничный тип тьова-гата, разрушительный тип хамецу-гата.

T. Vestel'
Kyiv

SHINKYŌ AND SHINKYŌ-SHŌSETSU IN THE LITERARY DISCOURSE OF THE 20S OF THE 20TH CENTURY

The present article traces the literary and critical discussion on the term shinkyō-shōsetsu and factors that in the 20s of the 20th century led to the emergence of confessional genre of Japanese biographical literature «state of the mind» are considered.

Key words: autobiographical novel, watakushi-shōsetsu, shinkyō-shōsetsu, harmonious type chōwa-gata, destructive type hametsu-gata.